

ความเชื่อ ประเพณี และวิถีปฏิบัติต่ออัฐิของพุทธศาสนิกชนไทย*
BELIEFS, CULTURE AND MODE OF THE THAI BUDDHIST PRACTICE
TOWARDS BONES

รัชพล ศิริรัตน์พิริยะ

Rachaphol Siriratpiriya

มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: ratchaphol.siri@gmail.com

บทคัดย่อ

เมื่อสิ้นลมหายใจก็สิ้นสุดความมีชีวิต คงมีแต่ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และพิธีกรรม ที่สังคมสร้างแล้วสืบต่อกันจนเป็นประเพณี ร่วมกับการตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจ ความผูกพัน และคุณงามความดี ส่งผลให้สร้างสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติต่อร่างกายผู้เสียชีวิต และสิ่งหลงเหลือจากพิธีสลายร่างคือเถ้ากระดูกหรืออัฐิ ทั้งนี้ อัฐิ มีหลากหลายลักษณะ สันฐาน สี และขนาด อธิบายตามบริบทของศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับอัฐิ เช่น พุทธศาสตร์ นิติเวชศาสตร์ โบราณคดี วิทยาศาสตร์การแพทย์ ร่วมกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม ศาสนา และความเชื่อ ซึ่งความเชื่อในทางพุทธศาสนาเรียกว่าศรัทธา พุทธศาสนิกชนศรัทธาและนับถือพระอัฐิของพระพุทธเจ้า เป็นปูชนียวัตถุแทนองค์พระบรมศาสดาที่ทรงคุณค่าสูงสุด ด้วยว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งพุทธสรีระและเป็นพุทธบารมี จึงนิยมบูชาด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา รวมทั้งสร้างสัมมาสัมพุทธเจดีย์

สำหรับ อัฐิของพุทธศาสนิกชนไทยทั่วไปมีพิธีกรรมและวิถีปฏิบัติหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเชื่อและประเพณีในแต่ละท้องถิ่นและภูมิภาค รวมทั้งบริบทของสังคมและของโลก เช่น เก็บอัฐิใส่โกศ ใส่ไว้ในช่องเก็บอัฐิในวัด ไวบนหิ้งบูชาที่บ้าน ลอยอังคาร สกัต์ อัฐิเป็นเพชร ทำอัฐิมณีและอัฐิภาพ นำอัฐิไปผสมดินปลูกต้นไม้

คำสำคัญ: ความเชื่อ; ประเพณี; วิถีปฏิบัติ; อัฐิ; พุทธศาสนิกชนไทย

Abstract

At the end of the breath acted as viability, there must be only beliefs, mode of practices and rituals that were practiced continuously and became a tradition left in the society, as a result realization of sentimental value, mutuality, and virtue of the deceased body and the remains as ash. The ashes have plenty of appearance, shape, color and size which can be described or illustrated elaborately based on the context of study such as Buddhism, forensic medicine, archaeology, medical science. Besides, lifestyles, environment, religion and beliefs. The belief in Buddhism is faith. Buddhist faith and respect the ash of Buddha, as part of the Buddha and Prestige of Buddha, so they are worshipped by honoring with material things and with practice besides, create the Buddhist pagoda.

For the rituals and mode of practice towards ash of Thai Buddhist, generally based on local and regional beliefs and culture including social and global context such as collecting ashes in an urn, put in to ashes compartment in the temple, put on enshrine at home, floating ash ceremony, extracted ash into diamonds, made Cremated gem from ashes by mixing ash with the soil for planting trees

Keywords: beliefs; culture; mode of practices; burnt bone; Thai Buddhist

บทนำ

ความตายเป็นการสิ้นสุดหน้าที่ทางชีวภาพของชีวิต หากเสียชีวิตที่โรงพยาบาล ‘ร่าง’ จะนำไปฉีดฟอร์มาลินและเก็บไว้ในห้องเย็นหรือ ‘ห้องดับจิต’ ที่อุณหภูมิต่ำถึง -18 องศาเซลเซียส เพื่อรักษา ‘ร่าง’ มิให้เน่าสลาย ก่อนนำไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือบริจาค ‘ร่าง’ เพื่อการศึกษาทางการแพทย์ ในฐานะ ‘อาจารย์ใหญ่’ นี่คือการเสียชีวิต ล้วนมีความตายเป็นที่สุดด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามเมื่อจุดจิตเกิดขึ้น ทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ในภพนี้ เกิดเป็นบุคคลในภพใหม่ชาติใหม่ トラบใดที่ยังมีกิเลสไม่สามารถกลับมาเป็นบุคคลนี้ได้อีก ญาติมิตรก็นำ ‘ร่าง’ ปราศจากจิตไปประกอบพิธีฌาปนกิจ ซึ่งไม่มีผลต่อการเกิดในภพใหม่ เพราะตายแล้วเกิดทันที เป็นไปตามกรรมของตนเอง ถ้ากรรมดีก็ส่งผลให้เกิดในสุคติภูมิ แต่ถ้ากรรมชั่วก็ส่งผลให้เกิดในอบายภูมิ หากมีความมั่นคงในความจริงนี้ ก็เบาสบายด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง (ช.ธ. 1/1/388)

ทั้งนี้ในพระไตรปิฎกมีสาระเกี่ยวกับร่างกายผู้เสียชีวิต ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้า อันตายได้วันหนึ่ง หรือสองวัน หรือสามวัน ที่ขึ้นพอง เขียวช้ำ มีน้ำเหลืองเยิ้ม จึงนำเข้ามาเปรียบเทียบกับกายนี้ว่า แม้กายนี้นี้แล ก็เหมือนอย่างนี้เป็นธรรมดา มีความเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงอย่างนี้ไปได้ เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพล่านที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพล่านนั้นได้ จิตอันเป็นไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตังมั่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ (ม.อ. 14/299/181)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้า เป็นแต่กระดูก สีขาวเรียงดั่งสีสังข์ เห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้าเป็นท่อนกระดูกเรียวยาวเป็นกองๆ มีอายุเกินปีหนึ่ง เห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้าเป็นแต่กระดูกผู้เป็นจุน จึงนำเข้ามาเปรียบเทียบกับกายนี้ว่า แม้กายนี้นี้แล ก็เหมือนอย่างนี้เป็นธรรมดา มีความเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงอย่างนี้ไปได้ (ม.อ. 14/302/182)

สำหรับการแพทย์ปัจจุบัน กล่าวถึงร่างกายผู้เสียชีวิตว่าจะเกิดการสลายตัวจากจุลชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแบคทีเรียในลำไส้ใหญ่ ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ที่แบคทีเรียสร้างทำให้ร่างกายมีสีเขียวจาง ๆ ต่อมาร่างกายค่อย ๆ อืด ผิวหนังเน่าปริและหลุดลอกออกไป เส้นผมเส้นขนตามบริเวณร่างกายหลุดออก ในช่วงเวลานี้ น้ำเหลืองสีแดงคล้ำไหลออกมาทางปากหรือทางจมูก เนื้อเยื่อจะเริ่มสลายตัวมากยิ่งขึ้นจนเริ่มมองเห็นกระดูก เส้นเอ็นยึดตามข้อกระดูกเริ่มหลุดออกจากกัน กระดูกนิ้วมือ กระดูกนิ้วเท้าหลุดแยกออกจากกัน ข้อมือ ข้อเท้าหลุดออกจากกัน ประมาณ 3 เดือน ร่างกายจะคงเหลือเพียงกระดูกสันหลังเท่านั้นที่ยังคงยึดติดกันอยู่ได้ และประมาณ 6 เดือนหลังการตาย กระดูกทุกชิ้นในร่างกายจะหลุดออกจากกันจนเกือบหมด กลิ่นเหม็นเน่าคงมีอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ ศพจะคงเหลือแต่เพียงโครงกระดูกขาวโพลน ปราศจากเนื้อเยื่อใด ๆ หลงเหลืออยู่ในช่วงเวลาประมาณ 1 ปี (เลี้ยง หุยประเสริฐ, 2550)

การรับรู้หรือพิสูจน์ว่าชีวิตหลังความตายหรือวิญญาณเป็นอย่างไรยังไม่แน่ชัด คงมีแต่ความเชื่อเท่านั้นที่นำมาช่วยอธิบาย บ้างก็เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ บ้างก็เชื่อเรื่องภพภูมิ บ้างก็เชื่อว่าวิญญาณยังคงวนเวียนคอยดูแลคนในครอบครัว ความเชื่อดังกล่าวปรากฏตามการปฏิบัติต่อเนืองกับร่างผู้เสียชีวิตและสิ่งที่หลงเหลืออยู่จากร่างกายผู้เสียชีวิตหลังจากประกอบพิธีสลายร่าง ซึ่งมีหลากหลายพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อระลึกถึงความผูกพันและคุณงามความดีที่ได้กระทำไว้ เช่น การฝัง การเผา ทั้งนี้ พุทธศาสนิกชนไทยจะประกอบพิธีกรรมที่เชื่อมั่นว่าส่งผลให้ผู้จากไปอยู่ในสุคติภูมิ มีพิธีการเผาศพซึ่งจะคงเหลือเพียงเถ้าหรืออัฐิให้คนในครอบครัวและญาติพี่น้องนำไปทำพิธีกรรม โดยบางความเชื่ออาจทำพิธี

ต่อเนื่องกับอัฐิ บางความเชื่ออาจเก็บอัฐิไว้บางส่วน ในหลายสถานที่และหลากหลายรูปแบบการจัดเก็บ

การประกอบพิธีกรรมและการดำเนินการมีรายละเอียดแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของคนในสังคม ด้วยว่าทุกคนหลีกเลี่ยงความตายไม่พ้นและต้องการให้เป็นการตายที่ดี วิธีการปฏิบัติและทัศนคติต่อความตายจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ซับซ้อน และช่วยกำหนดท่าทีเกี่ยวข้องกับชีวิตในวาระสุดท้ายอย่างถูกต้องเหมาะสม สร้างสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติเกี่ยวกับความตายต่อผู้เสียชีวิต ต่อสิ่งที่หลงเหลืออยู่จากร่างผู้เสียชีวิต รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อน กัลยาณมิตร ที่สูญเสียผู้เป็นที่รัก นอกจากนี้ วิธีคิดและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับความตายและสิ่งที่หลงเหลืออยู่จากร่างผู้เสียชีวิต จะปรากฏแฝงอยู่ในพิธีกรรมและแนวทางการปฏิบัติที่สังคมสร้างและสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี ซึ่งประเพณีต่างๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนตามบริบททางสังคม และการเปลี่ยนแปลงของโลก

ฉะนั้น จึงเป็นความน่าสนใจยิ่งว่า พุทธศาสนิกชนไทย อยู่ในสังคมไทยที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์ หลากหลายความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิต หลากหลายสภาพภูมิประเทศ ภูมิภาค และท้องถิ่น มีวิถีปฏิบัติต่ออัฐิ ซึ่งเป็นส่วนของร่างกายผู้เสียชีวิตที่หลงเหลืออยู่หลังความตายลักษณะใด อย่างไรบ้าง

อัฐิ

อัฐิ คือเถ้ากระดูกที่เหลือจากการเผาศพ หรือกระดูกคนที่เผาแล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) พระอัฐิของพระพุทธเจ้า เรียกพระบรมสารีริกธาตุ พระสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรือระบุชื่อกระดูกส่วนนั้นๆ เช่น พระทนต์ธาตุ (พระทันตธาตุ ส่วนที่เป็นเขี้ยว) เป็นส่วนสำคัญแห่งพระพุทธสรีระซึ่งคงอยู่เป็นที่เคารพบูชา ทั้งนี้ กระดูกของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เรียกรวมๆ ว่า พระธาตุ เฉพาะคำว่า “ธาตุ” ยังหมายถึง สิ่งที่ทรงสภาวะของตนอยู่เอง คือมีอยู่โดยธรรมดา เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีอดตา มิใช่สัตว์ มิใช่ชีวะ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ.ปยุตฺโต), 2561) ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายคนที่เหลือจากการถูกเผา ซึ่งที่เห็นชัดคือกระดูกนั้นคือ “ธาตุ” ส่วน “พระธาตุ” เป็นส่วนต่าง ๆ ซึ่งเหลือจากการถูกเผาของร่างกายคนที่บรรลุธรรม มีจิตใจบริสุทธิ์หมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ “ธาตุ” ตามตัวอักษรแปลว่าผู้ทรงไว้หรือทรงอยู่ สิ่งซึ่งทรงไว้หรือทรงอยู่ ภาวะที่ทรงไว้หรือทรงอยู่ หมายถึงสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่คู่โลก ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ไม่สูญสลายไปไหน แต่อาจจะเปลี่ยนรูปร่างขนาดสีสัมผัสเมื่อเวลาหรือสถานที่เปลี่ยน (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2547)

สิ่งที่คงเหลืออยู่จากพระพุทธรูปหลังจากถูกเพลิงไหม้ด้วยพระเตโชธาตุจากพระพุทธรูปฐาน คือพระสารีริกธาตุ (กระดูก) มีทั้งแบบไม่แตกกระจายเรียกว่า นวิูปกิณณาธาตุ และแบบแตกกระจายเรียกว่า วิูปกิณณาธาตุ มีสีและขนาดต่างๆ (ที.ม. 10/239-240/179-180) ทั้งนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายความพระสูตรที่ขนิทาย มหาวรรค ในพระสุตันตปิฎก กล่าวถึงพระสารีริกธาตุดังนี้ มีลักษณะภายนอกเหมือนดอกมะลิตูม เหมือนแก้วมุกดาที่เจียรนัย เหมือนจันหรือผงทองคำ มีสีฐานกลม ยาวรี เลี้ยว เหลี่ยม มีสีพิกล สีฝลิก สีทองอุไร มีขนาดเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ขนาดเมล็ดข้าวสารหัก ขนาดเมล็ดถั่วเขียวผ่ากลาง (ขุ. พุทธ. 33/28)

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ (พ.ศ. 2487) ได้ทรงนิพนธ์ไว้ใน “นิทานโบราณคดี” เรื่องสืบพระศาสนาในอินเดีย ความตอนหนึ่งว่า “.ราว พ.ศ. 2428 มีชาวเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ว่ารัฐบาลอินเดียพบพระบรมธาตุพระพุทธรูปเจ้าที่ในพระเจดีย์โบราณแล้วส่งไปไว้พิพิธภัณฑสถาน British Museum ณ กรุงลอนดอน เมื่อฉันไปยุโรป ไปถึงลอนดอน ฉันไปพิพิธภัณฑสถานดูพระบรมธาตุพระพุทธรูปเจ้าที่ได้ไปจากอินเดีย ไปเห็นก็เกิดพิศวง ด้วยพระบรมธาตุที่ว่านั้นเป็นกระดูกคนที่คล้ายกับปูน มีโซ่ธาตุเช่นเรานับถือกันในเมืองไทย เมื่อฉันมาถึงอินเดียไปพิพิธภัณฑสถานแห่งใด ก็ตั้งใจจะพิจารณาดูพระธาตุที่พบในอินเดีย อันมีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานทุกแห่ง มาได้ความรู้เป็นยุติว่าพระธาตุที่พบในอินเดียเป็นกระดูกคนทั้งนั้น...” ทั้งนี้ พระสารีริกธาตุที่มีลักษณะ ‘กระดูกคน’ ชุดค้นพบโดยทางการอินเดียที่เมืองปิปราะห์วะ (Piprahawa) รัฐอุตตรประเทศ ซึ่งอดีตถือว่าอยู่ในเขตกรุงกบิลพัสดุ์ ยังคงประดิษฐานอยู่ที่ห้องจัดแสดงนิทรรศการสำหรับโบราณวัตถุที่อยู่ในยุคสมัยเดียวกัน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย เพื่อให้สาธารณชนได้เข้าชมและสักการะได้ตามสมควร (กิตินัย นุตกุล, 2555) โดยเอกสาร ร.5 แฟ้ม ศ.11 หมายเลข 12/11 แผนกเอกสารสำคัญ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ได้มีสาระระบุว่า รัฐบาลอินเดียมีความประสงค์จะทูลเกล้าถวายพระสารีริกธาตุที่ได้ขุดพบที่เมืองปิปราะห์วะ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามซึ่งเป็นกษัตริย์ดำรงอยู่ในพุทธศาสนา เพื่อทรงจำแนกแก่ผู้ที่ควรรักษาไว้ พระสารีริกธาตุบรรจุในพระเจดีย์กาไหล่ทองคำ เป็นที่อนัฎฐิและอังคารรวมทั้งสิ่งของเครื่องสักการะบูชามีแก้วทองคำเงิน ฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้อัญเชิญมาประเทศไทย ประดิษฐานไว้ที่พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และทรงแบ่งพระสารีริกธาตุพระราชทานแก่พุทธศาสนิกชน ประเทศที่นับถือพุทธศาสนา ได้แก่ พม่า ศรีลังกา รัสเซีย ไชบีเรีย จีน ญี่ปุ่น (คณะรัฐมนตรี, 2508)

สำหรับอัฐิของคนทั่วไป ส่วนใหญ่มีสีเทา ดำ ขาว กรณีการเผาแบบเชิงตะกอนชนิดของไม้ที่นำมาเป็นเชื้อเพลิง เช่น ไม้ยูคาลิปตัส อุณหภูมิจะสูงถึง 840 องศาเซลเซียส

ส่งผลให้อัฐฐิเป็นสีขาวย อัฐฐิสีขาวมากแสดงว่าใช้ไฟแรงและเผาานาน ส่วนกระดูกที่เผาจนร่วนเป็นผงจะมีสีเทาและสีดำ ลักษณะของกระดูกที่ถูกเผาจะเห็นสีและลักษณะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการเผาไหม้สมบูรณ์เพียงใด ส่วนการใช้เตาเผาแบบสมัยใหม่ซึ่งมีความร้อนสูงมาก ผลที่ได้คือเถ้ากระดูกจะเป็นผงละเอียดเหมือนกัน ดังนั้น สีของอัฐฐิแตกต่างกันเป็นผลจากอุณหภูมิในการเผา ปริมาณก๊าซออกซิเจน และระยะเวลาที่ใช้ในการเผา แต่บางครั้งพบอัฐฐิมีสีชมพู สีเขียว สีเหลือง ทั้งนี้ สีของอัฐฐิ (Arora et al., 2010) เป็นผลมาจากร่างกายได้รับและสะสมธาตุโลหะที่ก่อให้เกิดสีไว้ในร่างกายก่อนตาย ด้วยอาหาร น้ำดื่ม ยา วัสดุอุดฟัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจมีสารปนเปื้อน หรือการใส่วัตถุลงไปในโลงศพ เช่น แก้ว แหวน เงินทอง จึงเผาหลอมเหลวปะปนกับกระดูก โดยอัฐฐิสีชมพูเกิดจากมีธาตุทองแดง อัฐฐิสีเขียวเกิดจากมีธาตุเหล็ก อัฐฐิสีเหลืองเกิดจากมีธาตุสังกะสี

อัฐฐิในบริบทของนิติเวชเป็นการวิเคราะห์ลักษณะ รูปร่าง ปริมาณ และสีกระดูกในเชิงสืบสวนสอบสวนถึงสาเหตุการตายว่าเป็นการตายตามธรรมชาติ หรือฆาตกรรมอำพราง หรืออุบัติเหตุ ในขณะที่นักโบราณคดีพิจารณาและวิเคราะห์อัฐฐิในเชิงของหลักฐานทางโบราณคดี สำหรับมุมมองด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ (Arora et al., 2010; Krap et al., 2019) นั้น อัฐฐิสามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ บอกได้ว่าอัฐฐิถูกเผาที่อุณหภูมิเท่าใด รูปร่างและการบิดงอของอัฐฐิเกิดขึ้นก่อนหรือหลังจากเสียชีวิต การเผาสลายร่างเกิดขึ้นขณะร่างกายเน่าเปื่อยหรือเผาทั้งเป็น หรือเผาหลังการตายนานเท่าใด อีกทั้ง สี ปริมาณ และลักษณะรูปร่างของกระดูกก็บ่งบอกให้ทราบว่าเป็นกระดูกของเด็ก หรือผู้ใหญ่ เป็นเพศหญิงหรือเพศชาย

กล่าวได้ว่า สภาพทางกายภาพของอัฐฐิ คือลักษณะ สันฐาน สี และขนาด สามารถอธิบายตามบริบทของศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับอัฐฐิ เช่น พุทธศาสนา นิติเวช โบราณคดี วิทยาศาสตร์การแพทย์ ร่วมกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม ศาสนา ความเชื่อ ความนับถือ ความบูชา ความศรัทธา ความรักและความผูกพัน ต่ออัฐฐิ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องถึงประเพณีและวิถีปฏิบัติต่ออัฐฐิด้วย

ความเชื่อ ประเพณี และวิถีปฏิบัติต่ออัฐฐิ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง หรือมีการดำรงอยู่จริง โดยอาศัยประสบการณ์ตรง การไตร่ตรอง หรือการอนุมาน ทั้งนี้ ความจริงคือสภาพที่เป็นอย่างนั้นโดยแน่แท้ ไม่กลายเป็นอื่น มักใช้อย่างสอดคล้องกับข้อเท็จจริงและความเป็นจริง หรือความเที่ยงตรงของต้นแบบมาตรฐานหรือความคิด โดยที่การอนุมานเป็นการคาดคะเนตามหลักเหตุผล ด้วยการสรุปผลจากข้อตั้งหรือข้ออ้างที่เป็นจริงหรือสมมุติว่าจริง หรือเป็นการสรุปนัยทั่วไปจากข้อมูลที่สังเกตได้ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2560)

สำหรับความเชื่อในทางพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่เรียกว่าศรัทธา (สันสกฤต) หรือ สัทธา (บาลี) ซึ่งมีหลักฐานในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาคือ (1) กัมมผลสัทธา เป็นโลกียสัทธา กล่าวคือเชื่อกรรมและผลของกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม และ (2) ตถาคตโพธิสัทธา หรือ รัตนัตถยสัทธา ถ้าถูกต้องจริงแท้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญามั่นคง ไม่หวั่นไหว เป็น โลกุตตรสัทธา กล่าวคือ เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต หรือเชื่อพระรัตนตรัย (อ.อ.110,235; อิติ.อ. 74, 353; เถร.อ.1/490; จริยา.อ.336) อย่างไรก็ตาม ศรัทธาที่คนไทยรู้จักมากคือ ศรัทธา 4 ซึ่งจัดรวมขึ้นภายหลัง ประกอบด้วย (1) กัมมสัทธา คือเชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนาคือตั้งใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนอนคอยโชค (2) วิปากสัทธา คือเชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กล่าวคือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว (3) กัมมัสสกตาสัทธา คือความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน กล่าวคือเชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และ (4) ตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ.ปยุตโต), 2559)

ความเชื่อในสังคมไทย (ปกรณัม ต้นสกุล, 2552) จัดได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ (1) ความเชื่อทางพุทธศาสนา มุ่งเน้นพระรัตนตรัยและหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ได้แก่ กฎแห่งกรรม ตายแล้วเกิดใหม่ กฎธรรมชาติ นรกสวรรค์ (2) ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคม ได้แก่ เวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง (3) ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (4) ความเชื่อเรื่องผีบางเทวดา ซึ่งหมายถึงสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน มีอิทธิฤทธิ์อำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณให้โทษได้ และ (5) ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ซึ่งหมายถึงวิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก

กล่าวได้ว่า พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามความเชื่อในสังคมไทย ทั้งความเชื่อทางพุทธศาสนา วิทยาคม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีบางเทวดา และโหราศาสตร์ โดยที่ความศรัทธาต่อศาสนาที่เชื่อกรรมและผลของกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทุกคนมีวิบากกรรมเป็นของตนเอง และเชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าหรือเชื่อพระรัตนตรัย ส่งผลให้มีการปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องตามความเชื่อที่กลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี ล้วนก่อให้เกิดสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ กำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดต่อเนื่องไปจนกระทั่งตาย โดยเฉพาะความตายซึ่งทุก

คนต้องการตายดี และผู้ที่ยังอยู่เบื้องหลังเช่น ครอบครัว ญาติพี่น้อง คนรัก ล้วนยินดี และเต็มใจปฏิบัติตามความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ ที่เชื่อว่าผู้ที่จากไปอยู่ในเส้นทางบุญที่พบแต่ความสงบ สะอาด สว่าง สบาย และมีความสุขยิ่งในสุดตีสัมปรายภพ นับเป็นภาพรวมของสังคม บ่งชี้ สนับสนุนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันกับสิ่งที่คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติต่อเนื่องจนกลายเป็นประเพณี

ประเพณีแบ่งได้เป็น (1) จารีตประเพณี หมายถึงการยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนานมั่นคงในสังคม ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นความผิดความชั่ว จะถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น (2) ขนบประเพณี หมายถึงระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้ แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าคุณคนต้องปฏิบัติอย่างไรทางอ้อมได้แก่ ประเพณีที่รู้จักกันโดยทั่วไป ไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอนแต่ปฏิบัติตามคำบอกเล่า เช่น ประเพณีการเกิด การตาย การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ (3) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึงประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ เป็นแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย เป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดหรือไม่ทำอาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ (กรมการศาสนา, 2552)

นั่นหมายถึง ประเพณี ซึ่งเกิดจากความเชื่อและศรัทธา ที่ปฏิบัติต่อเนื่องสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นต่อไป ได้กำหนดพฤติกรรมและพิธีกรรมของคนในสังคม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นการยึดถือปฏิบัติอย่างมั่นคง เป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ และเป็นแนวทางปฏิบัติที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย แล้วก็กลายเป็นวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน ที่อาจเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ แล้วค่อย ๆ กระจายไปวงกว้างสู่ชุมชนอื่นๆ ท้องถิ่นอื่นๆ และสังคมนระดับชาติ ประเพณีในสังคมนระดับชาติจึงมีทั้งกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกันและมีผิดแผกบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติหลากหลายเข้ามาในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม สำหรับประเพณีไทยได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนามากที่สุด สะท้อนจากการสร้างวัดด้วยศิลปกรรมงดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา นับเป็นการทำนุบำรุงพุทธศาสนา

พุทธศาสนิกชนไทยมีความศรัทธาและนับถืออัฐิของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระสารีริกธาตุ หรือพระบรมธาตุ ว่าเป็นวัตถุแทนองค์พระบรมศาสดาที่ทรงคุณค่าสูงสุดในศาสนาพุทธ เนื่องด้วยเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระพุทธสรีระของพระพุทธเจ้า และเชื่อเรื่องพระพุทธบาทมีประดุกพระองค์ทรงพระชนม์อยู่ จึงนิยมบูชาองค์พระบรม

สารีริกธาตุด้วยประการต่าง ๆ เช่น การสร้างเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระบรมธาตุไว้สักการะ โดยเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ได้กระทำการบูชาแต่พระพุทธรูปเจ้าเมื่อยังทรงพระชนม์อยู่ เรียกว่าสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ ประกอบด้วย (1) ธาตุเจดีย์ คือเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (2) บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงเคยใช้สอย อย่างแคบ หมายถึงต้นโพธิ์ อย่างกว้างหมายถึงสังเวชนียสถาน 4 ตลอดจนถึงทั้งปวงที่พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงบริโภค เช่น บาตร สบง จีวร และบริวารอื่นๆ (3) ธรรมเจดีย์ คือเจดีย์บรรจุพระธรรม เช่น บรรจุคัมภีร์ไบเบิลจารึกพุทธพจน์แสดงหลักปฏิจจสมุปบาท และ (4) อุทเทสิกเจดีย์ คือเจดีย์สร้างอุทิศพระพุทธรูปเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป (ขุททก.อ.247; ชา.อ.6/185; วินย.ฎีกา 1/263)

การบูชาพระสารีริกธาตุ มี (1) อามิสบูชา เช่น การบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนและเครื่องหอมต่างๆ และ(2) ปฏิบัติบูชา เช่น การบูชาด้วยศีล คือรักษาศีล 5 หรือศีล 8 การบูชาด้วยสมาธิคือการสวดมนต์ภาวนา นั่งสมาธิ ดุกลมหายใจเข้าออก การบูชาด้วยปัญญาคือการใช้ปัญญาพิจารณาหลักความเป็นจริงตามหลักไตรลักษณ์ นั้น ต้องชำระล้างร่างกาย ทำจิตใจให้สะอาดผ่องใส จัดหาดอกมะลิใส่ภาชนะบูชาตั้งสักการะ ณ ที่ประดิษฐานฯ แล้วจุดธูปเทียน ตั้งใจเป็นสมาธิ กราบ 3 ครั้ง ตั้งนะโม 3 จบ แล้วกล่าวคำบูชา “อะหัง วันทามิ พุทธะโต อะหัง วันทามิ ธาตุโย อะหัง วันทามิ สัพพะโส” (กรมการศาสนา, 2555) นอกจากนี้ การสร้งน้ำพระสารีริกธาตุ หรือพระธาตุซึ่งหมายถึงกระดูกของพระพุทธรูปเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย นั้น เปรียบเสมือนได้สร้งน้ำพระพุทธรูปเจ้าหรือพระอรหันต์ทั้งหลาย โดยทั่วไปจะกระทำในวันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือวันเทศกาลประจำปี เช่น วันสงกรานต์ (กรมการศาสนา, 2552)

สำหรับอัฐิของพุทธศาสนิกชนไทยโดยทั่วไป พิธีกรรมและการดำเนินการกับอัฐิ ซึ่งมีการเก็บอัฐิทั้งในวันเดียวกันหรือหลังวันจัดพิธีฌาปนกิจ จะแตกต่างกันไปตามความเชื่อของบุคคลและท้องถิ่น (กรมการศาสนา, 2561) เช่น เก็บอัฐิใส่โกศเพื่อนำไปไว้บนหิ้งบูชาที่บ้าน หรือนำไปใส่ไว้ในเจดีย์ประจำตระกูลซึ่งส่วนใหญ่สร้างไว้ที่วัด หรือบรรจุตามช่องซุ้มของประตูกำแพงวัด หรือนำอัฐิไปลอยอังคารด้วยเชื่อว่าเป็นการส่งผู้ตายสู่สรวงสวรรค์ หรือนำอัฐิส่วนหนึ่งใส่ไว้ในหมอนเก็บไว้ที่บ้านหรือถวายวัดด้วยเชื่อว่าหากพระสงฆ์หนุนหมอนนั้นจะส่งผลให้ผู้ตายได้รับผลบุญและมีความสุขในสุคติภูมิ อีกทั้ง เมื่อถึงเทศกาลเช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ ญาติและลูกหลานของผู้ตายก็จะนำผ้าบังสุกุลมาทอดเพื่อให้พระมาชัก หรือพิจารณาผ้า เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย หรือทำบุญตักบาตรกรวดน้ำไปให้ผู้ตาย

ปัจจุบัน วิถีปฏิบัติต่ออัฐิได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบตามบริบทสังคมและการเปลี่ยนแปลงของโลก มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ เช่น

การปรับเปลี่ยนอัฐิเป็นเพชร อัฐิมณีและอัฐิภาพ นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความเชื่อและปฏิบัติต่ออัฐิในลักษณะอนุสรณ์ที่มีคุณค่าทางจิตใจ สร้างขึ้นจากอัฐิบริสุทธิ์ของบุคคลอันเป็นที่รัก สามารถพกพาติดตัวไปได้ มีอัตลักษณ์ เป็นตัวแทนทางจิตใจของบุคคลอันเป็นที่เคารพรัก เป็นขวัญกำลังใจให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลัง ระลึกถึงความรัก ความผูกพัน และความอบอุ่นในครอบครัว อีกทั้งช่วยให้ระลึกถึงมรณานุสติและตระหนักถึงการใช้ชีวิตที่เหลืออย่างมีสติ มีคุณค่า

การปรับเปลี่ยนอัฐิเป็นเพชร ดำเนินการโดย บริษัท ALGORDANZA ซึ่งในภาษา Romansh มีความหมายว่า “การไว้อาลัย” ด้วยกระบวนการสังเคราะห์ผลึกแบบ HPHT (High Pressure /High Temperature) สกัดคาร์บอนออกจากถ้ำกระดูก แล้วเผาจนเป็นกราไฟต์ (ส่วนผสมของไส้ดินสอ) จากนั้นเผากราฟไฟต์ที่อุณหภูมิ 2,500 องศาเซลเซียส และอัดด้วยเครื่องจักรแรงกดสูง 870,000 ปอนด์ต่อนิ้ว (60,000 บาร์) จะได้เพชรในรูปทรงตามธรรมชาติ เพชรที่ได้ส่วนมากจะมีสีน้ำเงินถึงสีน้ำเงินเข้ม ขึ้นกับปริมาณธาตุโบรอนในถ้ำกระดูกผู้ตาย แต่มีเพชรบางเม็ดมีสีขาว สีเหลือง หรือสีดำ ส่วนถ้ำกระดูกของศพที่ผ่านการทำศัลยกรรมโรคมะเร็งเมื่อนำมาผลิตเป็นเพชรแล้ว มักจะมีสีอ่อนกว่าถ้ำกระดูกของคนทั่วไป (ศุภย์อัฐมณีและเครื่องประดับ, 2562) สำหรับ อัฐิมณี เป็นการทำให้อัฐิที่มีเนื้อพรุนและเปราะ เกิดเป็นผลึกอนุภาคอัฐิ (อัฐิมณี) ที่มีเนื้อแน่น คงทน ด้วยกระบวนการทางวัสดุศาสตร์ใช้ความร้อนที่อุณหภูมิสูงและไม่มีสารเคมีใด ๆ อัฐิมณีมีลักษณะทางกายภาพและสีที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น อายุ สุขภาพ อุปนิสัยในการกินอาหาร ธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งสภาพของการเผา ฯลฯ ถือเป็นนวัตกรรมในการแสดงความรักของคนในครอบครัว นอกจากนี้ รูปภาพของผู้ล่วงลับสามารถนำไปผ่านกระบวนการเผาออกมาเป็นสติ๊กเกอร์บนเซรามิก เรียก อัฐิภาพ เมื่อนำมาประกอบร่วมกับอัฐิมณีก็สามารถใส่กรอบมีขนาดเล็กพกพาติดตัวได้ เชื่อว่าอัฐิมณีและอัฐิภาพ แทนคำว่ารัก (กุลจิรา สุจิโรจน์, 2558)

นอกจากนี้ ยังมีวิถีปฏิบัติต่ออัฐิ ที่ยึดโยงกับแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการปลูกต้นไม้ด้วยถ้ำกระดูก ช่วยปรับสภาพพื้นที่ให้กลายเป็นป่า เพิ่มความร่มรื่น เพิ่มความชุ่มชื้น เพิ่มพื้นที่สีเขียว ซึ่งนอกจากจะผลิตออกซิเจน แล้ว ยังเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกหรือโลกร้อน โดยช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ลดโลกร้อน ด้วยการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกชนิดหนึ่ง ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ด้วยแสง

โครงการปลูกต้นไม้ด้วยถ้ำกระดูก ของครูยศ เหล่าอัน เป็นการนำอัฐิผสมดินปลูกต้นไม้พันธุ์พื้นถิ่นดั้งเดิม บนที่ดินสาธารณะรกร้างว่างเปล่า บริเวณวัด และป่าช้าเก่า ส่งเสริมให้คนปลูกและดูแลต้นไม้ เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ชุมชน และช่วยลดปัญหาขยะในแหล่งน้ำจากการลอยอังคาร ที่ยังคงปรากฏผ้าขาว หม้อ ไห ติดค้างตามเกาะแก่งแม่น้ำชีซึ่งแห่ง

ขอช่วงฤดูแล้ง และโปรยอัฐลงพื้นดินแต่กระแงที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นแม่น้ำ นับเป็นการกิจที่คืนร่างกายมนุษย์สู่ธรรมชาติ เปลี่ยนความรัก ปราบณาติต่อผู้ตายให้กลายเป็นป่า (มิ่งขวัญ รัตนคช, 2562) เท่ากับว่าแม่สิ้นชีวิต อัฐก็ยิ่งสร้างประโยชน์เป็นบุญกุศลแก่โลก สร้างความร่มรื่นให้วัดเป็นรมณีสถานเป็นพุทธบูชา

ครูยศเชื่อว่าแก่นแท้ของการลอยอังคารคือการกลับคืนสู่ธรรมชาติผ่านสายน้ำ การกลับคืนร่างกายมนุษย์สู่ธรรมชาติผ่านดินน่าจะเป็นกุศลมากกว่าการทิ้งไว้ และถือว่าเป็นการเข้าถึงแก่นแท้ไม่ต่างกัน ด้วยว่า“ชีวิตคือการเดินทาง และการเดินทางที่ใช้เวลาชั่วชีวิตคือการมุ่งหน้ากลับสู่สภาวะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ” โดยที่การปลูกต้นไม้ด้วยถ้ากระดุกมีพิธีกรรมทางศาสนา เช่น บังสกุล พระสงฆ์ยืนพิจารณา ถวายจตุปัจจัย อธิษฐานจิต ผลลัพธ์การปลูกป่าที่ปรากฏ ส่งผลให้ชาวบ้านเชื่อถือ นำอัฐมาร่วมบริจาคและร่วมปลูกต้นไม้ แม้ว่าเดิมเคยต่อต้านด้วยความเชื่อต่อพิธีกรรมที่มีมาอย่างยาวนานและกลัววิญญูณผีसाง

นั่นหมายถึง วิธีปฏิบัติต่ออัฐ เป็นทั้งจารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ตามวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธา ที่สังคมสร้างแล้วปฏิบัติสืบต่อกันจนเป็นประเพณี ร่วมกับการตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจ ความผูกพัน รวมทั้งคุณงามความดี จึงส่งผลให้สร้างสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติต่อร่างกายผู้เสียชีวิตและสิ่งที่หลงเหลืออยู่จากร่างกายผู้เสียชีวิตหลังประกอบพิธีสลายร่างซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเผาจนสุดท้ายเหลือเพียงเถ้ากระดูกหรืออัฐิ

สรุป

ความเชื่อ ประเพณี และการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ส่งผลต่อวิถีปฏิบัติ พิธีกรรม และทัศนคติต่อความตาย ซึ่งทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นและต้องการตายดี นั้น จะกำหนดทำที่ อีกทั้งสร้างสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติต่อร่างกายผู้เสียชีวิตและสิ่งที่หลงเหลืออยู่หลังจากประกอบพิธีสลายร่างคือเถ้ากระดูกหรืออัฐิ ทั้งนี้ อัฐิมีหลากหลายลักษณะ สันฐาน สี และขนาด อธิบายตามบริบทของศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับอัฐิ เช่น พุทธศาสนา นิติเวชศาสตร์ โบราณคดี วิทยาศาสตร์การแพทย์ ร่วมกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม ศาสนา ความเชื่อ ความนับถือ ความบูชา ความศรัทธา ความรัก และความผูกพัน ต่ออัฐิ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องถึงประเพณี (จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี) และวิถีปฏิบัติต่ออัฐิด้วย

พระอัฐิของพระพุทธเจ้า เป็นปูชนียวัตถุแทนพระองค์ผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ ที่ทรงคุณค่าสูงสุด ซึ่งพุทธศาสนิกชนไทยศรัทธา นับถือ และมีการปฏิบัติเป็นพุทธบูชาต่ออัฐิพระพุทธเจ้า ด้วยการสร้างสัมมาสัมพุทธเจดีย์ (ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์) รวมทั้งบูชาด้วยอามิสบูชา (ดอกไม้ ฐูปเทียน

เครื่องหอม) และปฏิบัติบูชา (ศีล สมาธิ ปัญญา) สำหรับอัฐิของพุทธศาสนิกชนไทย โดยทั่วไปมีพิธีกรรมและวิถีปฏิบัติหลากหลายขึ้นอยู่กับความเชื่อ ประเพณี ในแต่ละท้องถิ่น และภูมิภาค เช่น เก็บอัฐิใส่โกศ นำอัฐิไปใส่ไว้ในช่องเก็บอัฐิในวัด นำอัฐิไปไว้บนหิ้งบูชา นำอัฐิไปลอยอังคาร อีกทั้งขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมและของโลก ที่ได้นำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเกี่ยวข้อง เช่น นำอัฐิไปผ่านกระบวนการทางเคมีสกัดคาร์บอนจนเกิดเป็นเพชร นำอัฐิไปผ่านกระบวนการทางวัสดุศาสตร์เป็นอัฐิมณี นำไปประกอบกับอัฐิภาพซึ่งเป็นการนำรูปภาพผู้เสียชีวิตไปผ่านกระบวนการเผาเป็นสติ๊กเกอร์บนเซรามิก รวมทั้งนำอัฐิไปผสมดินปลูกต้นไม้เพื่อคืนร่างกายสู่แผ่นดินสู่สถานะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ นับเป็นการสร้างประโยชน์เป็นบุญกุศลให้โลก และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *พิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- _____. (2555). วิถีบูชาและคำกล่าวบูชา ใน *ความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุ*. สืบค้น 15 สิงหาคม 2564, จาก ebook.dra.go.th/p/26html.
- _____. (2561). *ศาสนพิธีและมารยาทไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กิตินัย นุตกุล. (2555). *พระบรมสารีริกธาตุในพิพิธภัณฑ์ ในเรื่องเล่าจากอินเดีย สารพันบทความจากสถานทูต*. สืบค้น 5 มกราคม 2565, จาก <http://newdelhi.thaiembassy.org/th/2012/07/พระบรมสารีริกธาตุในพิพ>.
- กุลจิรา สุจิโรจน์. (2558). *เก็บความรักความทรงจำผ่านเก้ากระดูก*. สืบค้น 15 มิถุนายน 2564, จาก http://www.mindmani.com/Blog/mindmani_service_innovation.
- คณะรัฐมนตรี (2508). *ประวัติวัดสระเกศราชวรมหาวิหารและจดหมายเหตุเรื่องพระสารีริกธาตุเมืองกบิลพัสดุ์ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่ ญาโณทโย) สมเด็จพระสังฆราช*. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- ปกรณัม ต้นสกุล. (2552). *ความสำคัญของพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ ในพิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhism Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto)* (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).
- พระมหาสมจินต์ สมนามปญฺโญ. (2547). *พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย*. มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สืบค้น 5 สิงหาคม 2564, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14348>.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มิ่งขวัญ รัตนคช. (2562). *Life after Life: โครงการปลูกต้นไม้ด้วยเก้ากระดูก การกิจคืนร่างกายมนุษย์สู่ธรรมชาติที่เปลี่ยนความรัก ปรรณชาติ ต่อผู้ตายให้กลายเป็นป่า*. สืบค้น 18 มิถุนายน 2564, จาก <https://readthecloud.co/yod-lauan>.
- มูลนิธิพระบรมธาตุในพระสังฆราชูปถัมภ์. (2546). *พระบรมสารีริกธาตุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- เลียง หุยประเสริฐ. (2550). *การเน่าสลายตัวของร่างกาย. ในนิติเวชศาสตร์สำหรับพนักงานสอบสวน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สุตรไพศาล.
- ศูนย์อัญมณีและเครื่องประดับ. (2562). *ALGORDANZA ผู้ริเริ่มเพชรแห่งความทรงจำ สถาบันวิจัยและพัฒนาอัญมณีและเครื่องประดับแห่งชาติ (องค์การมหาชน)*. สืบค้น 15 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://www.git.or.th>.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2487). *เรื่องสืบพระศาสนาในอินเดีย ใน นิทานโบราณคดี*. สืบค้น 25 มกราคม 2565, จาก <https://vajirayana.org/นิทานโบราณคดี/นิทานที่-7-เรื่องสืบพระศาสนาในอินเดีย>.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ.ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 32). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2560). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสภา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- Arora, A.K., et al. (2010). An analytic review of burnt bones in medicolegal sciences. *Journal of Punjab Academy of Forensic Medicine & Toxicology*. Vol 10 issue1 p. 31-36.

Krap, T., et al. (2019). *Colourimetric analysis of thermally altered human bone samples*. Scientific reports. Retrieved June 20, 2021, from <https://www.nature.com/articles/s41598-019-45420-8.pdf>.